

Олександр ФЕДУРУК

*академік Національної академії мистецтв України,
доктор мистецтвознавства, професор*

ЖИТТЯ ЛЮДСЬКЕ В ОДНОМУ ЛИСТІ...

До сьогодні не можу пригадати коли і за яких обставин я познайомився з Теофілем, сином Теодора Максиськом (1932-1987), на той час викладачем Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, а також Художнього училища ім. Івана Труша. Тодішній аспірант Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР (1968-1971) — так тоді називалася ця поважна науково-дослідницька установа, яку після Максима Тадейовича очолював знаний літературознавець Микола Єфремович Сиваченко, я через свої професійні наукові зацікавлення працював у мистецькому відділі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка АН УРСР, який очолював досвідчений бібліотекар Раїса Янчак. Поруч з ним працював симпатичний мені бібліотекар Євген Наконечний, з яким ми не раз ділилися думками щодо багатьох на той час заборонених тем львівського культурно-мистецького життя першої половини ХХ ст. Можливо, що в один з таких тижнів своєї праці я й зустрів у читальній залі бібліотеки Теофіля Максиська, заповзятливого енергійного дослідника і художника. У бібліотеці мені пощастило на зустріч з талановитим бібліографом Степаном Павловичем Костюком — зустріч, що переросла згодом у довголітню дружбу до сьогодні, коли він через поважний вік уже вийшов на пенсію. Я часто з теплом душі згадую свого мудрого, дорогого для мене друга, як і багатьох інших львівських колег — старших од мене, ровесників і вже тих інших, молодших, але мудрих, делікатних.

В аспірантські роки моєї праці в бібліотеках і архівах Львова мені щастило на гарних людей, серед яких були ті, що стали близькими, рідними побратимами — тодішній заступник директора Львівського художнього музею Микола Моздир і керівник Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського Юрій Гошко (який

за підтримки директора Інституту Сергія Зубкова переконав через кілька років Президента АН УРСР академіка Бориса Євгеновича Патона, що Львівське відділення слід перетворити на окремий науковий підрозділ — Інститут народознавства АН УРСР), директор Львівської галереї мистецтва Борис Возницький. Я запізнав у молоді для себе літа багатьох художників і письменників старшого покоління, а також своїх ровесників Івана Остафійчука, Олега Мінька, Емануїла Миська, Андрія Бокотея, Любомира Медвіда та багатьох інших. Донині бережу в пам'яті зустрічі з Карлом Звіринським, Григорієм Смольським, Романом Турином, Романом Сельським, Олексю Шатківським, Володимиром Патиком. Багато навчили мене Віра Свенціцька, яка згодом стала опонентом моєї кандидатської дисертації, запальний Володимир Овсійчук і, звичайно, Борис Возницький, Микола Моздир, Ярослав Нановський, довголітній завідувач відділу українського музею. Пригадую, Борис Возницький дозволяв за потреби працювати у фондах галереї, знайомив з багатьма каталогами цікавих виставок, що відбулися в першій третині ХХ ст., а також з рідкісними книгами.

Отож, зустріч і дружба з Т. Максиськом не були випадковими, тому що я часто наїжджав до Львова, де працював у музеях, бібліотеках, знайомився із сучасним мистецтвом, відвідував розмаїті виставки, пізнавав цікавих людей, небайдужих до рідної культури, збереження національної історико-культурної спадщини.

Звісно, грошей на готелі не було. Часто зупинявся у свого нового, старшого від мене приятеля Теофіля Максиська. Просто з поїзда йшов (нерідко пішки) на вулицю Івана Франка, 8, спускався по сходах у напівпідвальне приміщення, де мешкав мій дорогий товариш у кімнатці, заставленій огромом сучасних і давніх українських і чужомовних книжок. Книжки були Теофілевою слабкістю, може, це одна з причин, чому ми зійшлися так близько.

Він був колекціонером від Бога. Як і в усякого заповзятливого колекціонера, кімнатка мого товариша була наповнена усілякою старизною — меблями, гравюрама, медалями,

археографічними документами, давніми географічними мапами; оригінали історичних документів — різні, з підписами імператриць, королів, полководців Марії-Терези, Катерини II, Станіслава Понятовського, владик, літераторів художників, листування історичних осіб, якісь рукописи. На підлозі стояло з двадцять годинників, окремі з них “ходили” — “тік-так”. Пропонував мені Теофіль: “Візьми собі котрогось”?. А куди ж мені, безквартирному, тоді? Ми часто з ним розглядали колекцію його медалей, він витягував їх з полицю шаф одну за одною. Пригадую одну з них — зображення у профіль Рафаеля з Форнаріною, робота майстра XIX ст. Уздовж стіни ми часто простоювали біля шаф-стелажів, що були переповнені каталожними картками, які обіймали рідкісну бібліографічну інформацію з історії українського мистецького шкільництва. Пригадую у зв’язку з цим також велику шафу з такого типу бібліографічними картками Федора Ерста, що зберігалася у відділі образотворчого мистецтва ІМФЕ АН УРСР. Протягом десятиріч лежала: може хтось з молодших колег поглянув би на неї уважним дослідницьким поглядом? Яким чином потрапила вона до Інституту разом з іншою шафою, де зберігалися скляні негативи, які зібрали українські вчені 20-х рр. Очевидно, повернулися вони в Україну після війни шляхом реституції. Чи не є актуальною ця тема для наукового пошуку про зацікавлення видатного вченого, про втрати українських історико-культурних цінностей під час війни?!

Науковою пристрастю мого приятеля було мистецьке шкільництво (термін Максиська), звідси — ота рідкісна, великої наукової ваги його картотека, що налічувала тисячі карток, які він акуратно складав рік за роком з мрією про майбутню дисертацію (якби не передчасна смерть, то захистив би її!). У картотеці одна до одної за лише йому відомою тематичною науковою схемою була задокументована цінна наукова інформація. Максисько писав на теми мистецького шкільництва наукові розвідки, часто друкував їх в Україні, Польщі, зокрема, для організованого Інститутом штуки Польської Академії наук багатотомного видання “Słownik Artystów Polskich i obsyeh w Polsce działających”. У цьому поважному Інституті, де на по-

чатку 70-х рр. XX ст. працювало 250 науковців, був створений спеціальний відділ документації на чолі з проф. Йолантою Бялостоцькою, де працювали 14 науковців, з-поміж них такі відомі згодом учені Анна Вежбицька, Анна Гурська, Януш Дервоєд, Марія Косинська, Малгожата Бернацька, Олександра Бернатович та ін. Цей знаний інтердисциплінарний інститут очолювали відомі професори Юліуш Стажинський, Єжи Тепліц, Анджей Ришкевич, Станіслав Моссаковський. У цих стінах працювали в різні роки видатні польські історики мистецтва професори Михайло Валицький, Владислав Томкевич, Мечислав Порембський, Леон Шіллер, Юзеф Хомінський. З-поміж них проф. С. Моссаковський, Є. Ковальчик стали знайомими в Європі дослідниками епохи бароко. Отож, Теофіл Максисько підтримував тісні контакти з відділом спеціальної документації, провадив активне листування з пані Й. Бялостоцькою, іншими членами колективу, даючи на їхнє прохання розлогі наукові довідки про галицьке мистецьке шкільництво.

Глибокі зв'язки єднали Т. Максиська з молодими тоді дослідниками Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, зокрема відділу образотворчого мистецтва, який очолював професор Юрій Якович Турченко, що мав професійні зацікавлення в царині давньої української графіки та мистецької освіти Києва. Відділ пишався своєю професурою, зокрема тим, що колись з ним був пов'язаний В. Касіян. В Інституті до мого вступу в аспірантуру знаковою постаттю був незабутній директор Максим Тадейович Рильський, а при мені звучали імена професорів Миколи Гордійчука, Костя Гуслистого, Валеріяна Довженка, Олександра Дея, Івана Березовського, Бориса Бутника-Сіверського. Нелегко було працювати в умовах неймовірного партійно-кадебістського тиску, коли кожен крок науковця був на прицілі тодішнього "недремного поліцейського ока", і кожен перебував у "внутрішній еміграції". За згадку імені В. Кубійовича в одному з етновидань відділ етнографії зазнав гонінь, частину його співробітників звільнили, дехто не пережив знущань, інститут зазнав нечуванних репресій, спеціалізовану вчену раду закрили, захисти дисертацій скасували.

Отже, Т. Максисько дружив з нами, молодими, був шанований як автор у республіканському міжвідомчому збірнику “Українське мистецтвознавство” (заснував проф. Турченко) вийшло шість випусків, верстка сьомого була заборонена цензурою 1973 р. і не допущена до друку, але, на щастя, збереглася як змакетована книга, тому що мені доручили вчитати її. На моє прохання Т. Максисько написав статтю про Григорія Кузневича, що була опублікована в 6-му, як виявилось, останньому випуску вісника [1]. Це була перша серйозна фахова розвідка про українського скульптора, де автор доводив, що його ім’я “довго залишалось маловідомим навіть серед мистецької громадськості. Лише в останні роки це ім’я з’являється на сторінках мистецтвознавчої та енциклопедичної літератури”, що “відомості про Г. Кузневича ще дуже скупі та містять чимало помилкових дат та фактів, серед яких особливо увагу привертає хибна дата смерті скульптора — 1936 р.” [1, 73]. Т. Максисько охоче ділився своїми науковими планами, говорив про Коломийську школу гончарства, мріючи видати публікації про Г. Кузневича, В. Крицінського, майстрів зі с. Вікно, містечок Товстого, Збаража. “Кравич мене підтримує”, — згадую слова Т. Максиська. А його картотека, між тим, обростала відомостями, фактами, біографічними довідками, різними джерельними матеріалами. Т. Максисько був дослідником класичного штибу: засиджувався допізна в архівах, бібліотеках, у рукописних відділах. Мав виняткову пам’ять, що могла відтворити розмаїті напівзабуті імена, факти, мистецькі події, невідомі сторінки культурного життя Львова, особливо епізоди, що торкалися розбудови мистецької освіти в Галичині та Львові зокрема, на Покутті та Гуцульщині, Буковині та Підкарпатській Русі. Він багато знав про художньо-промислову школу, про сестер Кульчицьких, Тадеуша Рибковського, Ю. Кратохвилю-Відимську; показував заборонені тоді книжки М. Грушевського, В. Залозецького, М. Голубця, Д. Антоновича, подарував мені каталог першої виставки АНУМ. У моїй пам’яті таким класичним безкомпромісним порядним ученим-ерудитом залишається театрознавець академік НАМУ Ростислав Пилипчук (1936-2014), з яким я працював довгі роки в

ІМФЕ НАНУ, потім — довголітній ректор Київського державного інституту ім. Карпенка-Карого, колега, який беззастережно ставився до істини конкретного мистецького факту та явища, бібліофіл, бібліограф, безкомпромісний рецензент численних наукових праць, розвідок, знавець театрального та культурно-мистецького життя Галичини.

У згаданому шостому випуску міжвідомчого вісника “Українське мистецтвознавство” мені вдалося надрукувати статтю товариша по Ленінградському інституту ім. І. Рєпіна Євгена Кудряшова, родом з російської Костроми, який також перебував під наглядом КДБ. У Статті “З історії російсько-українських архітектурних зв’язків XVII ст.” автор доводив, що в архиерейському корпусі Іпатіївського монастиря цієї доби в процесі реставрації “виявлено і розкрито такі стародавні форми цієї будівлі, які дають змогу поставити питання про вплив у XVII ст. архітектури українського бароко на монастирське кам’яне будівництво цього давнього російського посаду” [2, 177]. Свого часу в інституті Є. Кудряшов подарував мені польською мовою видану книжечку про талановиту, передчасно померлу нефігуративістку повоєнного часу зі Старого Самбора Марію Ярему (1908-1958), яка після війни переїхала мешкати до Кракова, де була пов’язана сценографічною творчістю з авангардовим театром *Scitot 2* Тадеуша Кантора. Вона була в полі моїх зацікавлень, тому що наприкінці 30-х рр. була в складі Краківської групи, членами якої були виходець з півдня Тернопільщини Леопольд Левицький та художник з Калуша Йонаш Стерн. Зі свого боку я замовив Є. Кудряшову статтю й втішив його цією публікацією. В Рєпінському інституті, згадують його вихованці з України, була особлива атмосфера: доступ у бібліотеці до суворо забороненої в Україні, як писалося тоді, “буржуазно-націоналістичної” літератури, був без цензурно-фіскальних обмежень.

Т. Максиська, ясна річ, добре знали в мистецьких колах тогочасного Львова. Як художник, він працював у популярному на той час монументальному мистецтві, яке для нього було таким-сяким, однак, сталим підробітком. Та не лише підробітком, бо тоді, як казали в побуті мистецькому, “монументалка”,

70-80-х рр. явила непересічні творчі пошуки та образні знахідки в різних її видозмінах. Досить згадати імена киян І.-В. Задорожного, І. Литовченка, В. Кушніра, львів'ян В. Патики, І. Скобала, а також М. Кристопчука та інших його ровесників з інституту. Здається, у фойє нинішнього Інституту народознавства НАН України збереглися до наших днів кілька композицій розписів, які виконали студенти Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва А. Антонюк, Г. Анциферов, Р. Кільдебеків, М. Козолін та Т. Максисько. А тоді, 1968 р. вийшов 6-й том "Історії українського мистецтва", де було вміщено ілюстрацію розпису Т. Максиська у Львівському музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР на тему "Музика" і в розділі "Монументальний живопис" було відзначено: "Серед усіх розписів особливо виділяється твір "Музика" Т. Максиська та "Гончарство" Р. Кільдебеків" [3].

Теофіл не раз вгощав мене смачним капусняком, яєчною, усім, чим хата його була багата, напівпідвальне помешкання художника таки було наставлене на щедру гостину. А домашні наливки, варення, які, траплялося, привозив він від сестри із села, або смажена картопля! А яка ж бо у Теофіля була смачна капуста, що стояла в діжці у коридорі!

До нього приходили друзі, з-поміж них часто Любомир Терлецький (1922-1993). Кілька років перед тим він повернувся з багаторічної каторги в Печорі, а потім Красноярський край, на яку його, дев'ятнадцятирічного юнака, заслали енкаведистські "визволителі". Л. Терлецькому дозволили, однак, після заслання закінчити Інститут прикладного та декоративного мистецтва, і він присвятив себе медальєрній пластиці. Пригадую, як він захоплювався мотивами з історії Руси-України — "Нашестя половців", "Хрещення Руси-України", "Десятинна церква. Батий", робив також композиції з творчими портретами Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. Це був начитаний ерудит, цитував М. Грушевського, Ф. Вовка, В. Щербаківського, М. Брайчевського... Багато років по тому, уже 2007 р. добродійні люди, здається, його близькі, видали після його смерті капітальну монографію Л. Терлецького "Етногенез українського народу", а в нашому журналі "Об-

разотворче мистецтво” львів’янин Василь Глинчак опублікував статтю про цього художника [4].

Львів, що перебував на перетині європейських культурних шляхів, місто великої й давньої української культури, полюбився мені з молодих літ. Його бібліотеки, музеї зачаровували. Я заходив до Віри Іларіонівни Свенціцької, і щоразу вона, усміхаючись, мене зустрічала запитанням: “Що там у вас чувати, в Києві?” Сестра Марія, яка жила з нею в кімнатках на подвір’ї музею, під час моїх відвідин пригощала чаєм. Вулицями ми прогулювалися з Нановським, Шатківським, інтелектуалом Кравичем, Могитичем, Вуйциком. Особливо часті були наші прохідники з Дмитром Кравичем Академічною вулицею. Ерудит, книголюб, він розвивав свої мистецтвознавчі ідеї, розповідав про задуми, згадував старий Львів. Багато я навчився від нього.

І сьогодні, через сорок років, не раз буває, зі щемом у серці повертаючись від рідної мені Львівської національної академії мистецтв, прошкую знайомою мені вулицею, механічно зупиняюся на тротуарі, оглядаю близький для моєї душі будинок австрійської сецесійної доби, буває також, заходжу через знайомі ворота на подвір’я, здається, ось з підвальних дверей зраз вийде мені назустріч кремезний невисокого зросту чоловік з вусами та борідкою-еспаньйолкою на усміхненому привітному, лагідному, безкінечно доброму обличчі... На життєвій хресній дорозі мого приятеля Т. Максиська недалеко від його дому перестріла Долю лікарня — та сама лікарня, де він у палаті мріяв про працю, через кілька кроків від неї трішечки вгору праворуч, — прийти б до своєї кімнати й сісти звично за робочий стіл. Але не судилося... Донині бачу той сумний його погляд перед тим, як зібрався до лікарів на обстеження.

У мене власні відчуття, і я не маю сили, аби вони відійшли, як сон. Це особистісне, внутрішнє. Пам’ятаю, ми розглядали з ним давні гравюри, потім годинами стояли біля його картотек зі шкільництвом мистецьким, тисячі карток. Потім, бувало, звечора блукали таємничими вулицями Львова, милувалися архітектурними оздобами на фасадах, мальовничими ковальськими брамами, декором самих брам, віконних просторів, дахів. Кілька разів під час взаємних бесід, прогулянок, у неспо-

дівані хвилини зустрічали ми випадково на подвір'ях будинків — комфортного минуло-пройденого часу будинків — зустрічали — о, Боже! — на подвір'ях “совдепівської побутової культури” гори викинутих книжок — німецьких, польських, французьких... Зникав, — думалося, згіркотилося, — дух минулого: світоч інтелігенції, давньої вишколеної професури у Львові зникає, зник ось тут на подвір'ї перед монументом так званої зрівнялівки. Панувала, сіреч, одна совдепівська ментальність з округленою орієнтацією на трудову вишколену інтелігенцію “с обізательним знанієм языка руского”. Ми ці купки книжок на подвір'ях не полишали без уваги: Т. Максисько, а з ним і я, думаючи із сумом щось у душі “*Sta, viator! (Herois sepulkrum...heroem calcas)*”.

...Не знаю тепер, як для мене, тодішнього, після смерті художника, погрому матеріальної, а можливо, духовної спадщини Т. Максиська, думається: що буде з нашою пам'яттю — моєю, твоєю — спадщиною?!

Теофіля Максиська не стало! Кілька разів, приїжджаючи до Львова, я заходив до знайомого мені помешкання: двері були на замку... Потім довідався: безцінна картотека з українського шкільництва зникла, колекцію “розвели” добрі люди по руках, пам'ять про нього стерлася перед коловертотом прийдешніх новітніх авторських суб'єктивних амбіцій. Де бібліотека? Де напільні годинники? Де картотека з мистецького шкільництва?

Отже, у пошанівок до пам'яті мого незабутнього побратима беру на себе сміливість оприлюднити один з листів Т. Максиська до мене. У ньому — його просвітлена українська душа!

“Любий Друже!

Львів. 7. XII. 85

Щиро дякую Тобі за листа. Хотів би зреванжуватися по-польськи, але не маю на це настрою і хочу тут же відписати. *Powiem tylko ze świetnie, doskonale piszesz w języku polskim, czego, mówiąc prawdę, nie spodziewałem się że tak władasz, jak na mój pogląd, bardzo przewidliową polszczyzną.*

Не зрозумів я тільки, чому Ти згадуєш 3-ій том *SAP* (Словника польських художників. — О.Ф.), який вийшов 6 років

тому і цей том посідаю і напевне колись показував Тобі. На цій V-ій (до речі, немає там ніякої згадки, бо й не місце там на це, що я брав участь у I та II-му томах). Тому постає питання, що можливо мав на увазі IV-ий том, або йде мова в supplementi — додатку до III тому? Про вихід IV-го тому поки що не мав повідомлення, а навпаки написав мені колега з Вроцлава, що друк цього тому затягується, тоді як у плані було, як повідомляли мене з SARP-ch, що повинен вийти під кінець цього року. Цього тому чекаю, бо там буде десь 5 napisanych przez ze mnie biogramów і кілька без підпису.

До Derwojeda (співробітник відділу документації, автор книжкової публікації “Юзеф Брандт”. — О.Ф.) писати не буду, бо після тривалої кореспонденції з ним (а писав він часто) чомусь загнувся на мене після того, як у листі звернув увагу на неправильну у словнику transliterację українських слів у бібліографії. Бо й справді, як так писати L'vivskogo і m. p. Gołubec і т. інше, про що я вже забув.

У справі Рибковського до Словника, то краще написати Тобі самому до kierowniczki Pracowni do р. Jolanty Białostockiej. Стаття М.В. Ткаченка [5] про Копистинського була охоче прийнята, мав я тільки клопіт з перекладом й уточненням його статті і навіть зробив деякі доповнення на основі матеріалів, які у мене були зібрані.

Щодо Федоровича [6], то, як пам'ятаю, була останнім разом про це мова і я показував Тобі свої записи, а щось розшукувати в даний час не маю можливості, бо недобре себе почуваю — хвороба не відступає, кожний лікар ставить свій діагноз і лікування. Наступний тиждень маю назначений візит до професора. Можливо, знову доведеться лягати в лікарню (це був час, коли я переймався хворобою друга, не маючи уяви, що вона невиліковна, і не гадаючи, що напільні години в його квартирі безжально рахують дні його короткого життя. — О.Ф.). Сяк-так з температурою ходжу на роботу, бо потрібно екзаменаційні завдання поставити, екзаменувати п'ять курси і т.п. Дуже скоро втомлююся. Останніми вечорами взявся робити у ванній фотографії робіт П. Гарасимовича [7], які влітку назнімав. Думаю, може якось викарабкаюся і зла-

джу, довершу нарешті статтю до “Жовтня” [8].

Який одяг носив Федорович? [9]. Пригадую, що не раз писалося, що ходив в одязі українського (руського) поміщика і в такому одязі виступав у Палаті Вельмож (Izbie Panów) u Widniu та Львівському Галицькому Сеймі. Правдоподібно бачив фото і то мабуть групове. Є брошурка, де він пише про себе і про свою ношу...

Надсилати Тобі мою почату статтю про Вікнянську килимарську школу нема рації, бо це тільки маленький шкід, де про Федоровича майже нема нічого. Попробуй знайти в Києві книжку: С (Клементій) Hankiewicz. Die Kilimweberei und die Kilimwebershule des Wladyslaw R.V. Fedorowicz in Okno, Wien, 1894.

Оце стільки сьогодні.

Przesyłam serdeczne pozdrowienia oraz wyrazy głębokiego szacunku i poważania.

Всього Тобі найкращого.

(Підпис: скорочено — О.Ф.: Максисько Теофіл).

По вертикалі на звороті сторінки дописано: “P.S. Олесь, завжди пиши домашню адресу, щоб кожного разу не шукав”.

...Ось така ця нав'язана листом не зовсім весела історія з долею художника Теофіла Максиська, його втраченою науковою спадщиною та приватною колекцією. З позиції сьогоднішнього часу, на прикладі життєпису Т. Максиська та його епістолярії зі мною роблю висновок, що за минулого совітського режиму і вже в наші часи нема в Україні належного пошанування до національної історико-культурної спадщини.

Останній Президент України, який зайняв був після другої спроби найвищу посаду в державі за активної підтримки Путіна та його деспотичного режиму й буквально з перших місяців свого бездарного володарювання виявився ординарним kleptomаном і державним злочинцем, ліквідував Державну службу з питань контролю за переміщенням культурних цінностей. Ця служба продовжувала державницькі та практичні напрацювання, яких домоглася перед нею Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей, що була

утворена 27 грудня 1992 р. відповідно до Указу Президента України Л. Кравчука та успішно діяла при другому Президенті України Л. Кучмі. Як її колишній очільник засвідчую: був державний ентузіазм, що охоплював широкі громадські кола, законотворчі та виконавчі структури всіх рівнів. А де йшлося про примноження історико-культурних цінностей в Україні, а з цією ідеєю помножена синтезована віддана праця архівних, бібліотечних і музейних установ у нашій державі. Повертали в Україну пам'ятки мистецтва, відроджували історико-культурну пам'ять нашого народу, створювали приватні музеї, особливо в освітянських закладах.

Можливо, цей напрацьований досвід зі збереження національної спадщини комусь з молодших, професійно налаштованих колег доведеться сьогодні заново розпочинати в сучасних нелегких умовах, коли гинуть патріоти та культурні цінності через загарбницько-терористичну політику імперіаліста Путіна.

Доведеться таким чином далі вивчати досвід, здобутий вченими, ентузіастами, які працювали в період УНР, а потім — у щасливу добу нашої суверенності... Про це я думаю, перечитуючи листи мого друга Т. Максиська, що були написані багато років тому. Думаю з надією, що врешті-решт, запанують на нашій землі мир і злагода, і не зникатимуть більше безслідно наші патріоти, як це було на Майдані, не зникатимуть у часі військової ворожої агресії наші національні скарби та надбання безкорисливих інтелігентів-ерудитів, і що повертатимуться далі історико-культурні вартості, зібрані українцями в еміграції, що відродиться державницька цілеспрямована послідовна політика з реституції та повернення в Україну незаконно вилучених з її території історико-культурних пам'яток.

Таку лінію розвитку стратегії культури ми бачимо на прикладі багатьох європейських держав, які дбають про свою національну культуру, піклуються про її майбуття, і про це ніхто з нас, причетних до розвитку української культури, не повинен ні на мить забувати.

1. Максисько Т. Скульптор Григорій Микитович Кузневич (1871-1948) // Українське мистецтвознавство. — К. : Наук. думка, 1974. — Вип. 6. — С. 73-79: іл. 2. Кудряшов Є. З історії російсько-українських архітектурних зв'язків XVII ст. // Українське мистецтвознавство. — К. : Наук. думка, 1974. — Вип. 6. — С. 177. 3. Історія українського мистецтва: у 6 т. — К. : УРЕ, 1968. — С. 194, 198. 4. Глинчак В. Натхненний музою віків (Любомир Терлецький: 1922-1993 // Образотворче мистецтво. — 2013. — № 4. — С. 14-17. 5. Ткаченко Михайло (1925 живописець, закінчив Львівський інститут прикладного та декоративного мистецтва (1953). 6. Це був період у моєму житті, коли я збирав матеріали для написання книги про Корнила Устияновича, який перевернув моє життя. 7. Гарасимович Петро (1857-1914) — скульптор, працював у Львові, робив декоративні оздоблення будинків, автор пам'ятника А. Міцкевичу в Гусятині. 8. Популярний на ті роки журнал (нинішній “Дзвін”) літературно-мистецького напрямку, тоді головний редактор — Р. Федорів. 9. Принагідно, попри інші наукові зацікавлення, тоді зосереджувалася моя праця над книгою про життя й творчість Корнила Устияновича, якого гостинний меценат, державний діяч, багатий пан Владислав Федорович прийняв для творчої праці у власному с. Вікно, де мав тоді досить популярну килимарську школу. Т. Максисько подав мені інформацію про цього інтелігентного впливового дідича.